

Глоб Интернэшнл төв

ХЭВЛЭЛИЙН ЭРХ ЧӨЛӨӨНИЙ ТАЙЛАН 2016

2016 оны нэгдүгээр сараас 2017 оны нэгдүгээр сар

Нэгдсэн Үндэстний
Боловсрол, Шинжлэх Ухаан
Совлын Байгууллага

ЮНЕСКО-гийн
Бээжин дэх
Төлөөлөгчийн газар

Энэ тайланг хэвлэхэд дэмжлэг үзүүлсэн ЮНЕСКО-гийн Бээжин дэх
Төлөөлөгчийн газарт гүн талархал илэрхийлье.

Мэдлэг бол Хүч

Бэлтгэсэн: Х.Наранжаргал

Т.Аюушжав

Ж.Энхтуул

Хаяг: Чингэлтэй дүүрэг, 6-р хороо,
Их Тойруу 68/1, Логос төв – 902,
Улаанбаатар – 15141

Утас: 976-11-324627,
976-11-324764

Факс: 976-11-324764

Э-шуудан: globenews@globeinter.org.mn,
globemon@gmail.com,
hnanan@globeinter.org.mn,

Вэбсайт: www.globeinter.org.mn

ГАРЧИГ

ӨМНӨТГӨЛ	4
НЭГ. ХЭВЛЭЛ МЭДЭЭЛЛИЙН ЭРХ ЗҮЙН ХҮРЭЭ	6
1.1. ҮЗЭЛ БОДЛОО ИЛЭРХИЙЛЭХ ЭРХ ЧӨЛӨӨНИЙ БАТАЛГАА	6
1.2. ХЭВЛЭЛИЙН ЭРХ ЧӨЛӨӨ БА СЭТГҮҮЛ ЗҮЙН МЭРГЭЖЛИЙН ҮЙЛ АЖИЛЛАГАА.....	7
1.3. МЭДЭЭЛЛИЙН ЭРХ ЧӨЛӨӨ БА ХЯЗГААРЛАЛТ	8
1.4. СОНГУУЛЬ БА ХЭВЛЭЛ МЭДЭЭЛЭЛ	9
1.5. НЭР ТӨР ГУТААХТАЙ ХОЛБООТОЙ ЗОХИЦУУЛАЛТ	11
1.6. АГУУЛГЫН ХЯЗГААРЛАЛТ	12
1.7. БУСАД ЗОХИЦУУЛАЛТ	13
ХОЁР. ҮЗЭЛ БОДЛОО ИЛЭРХИЙЛЭХ ЭРХ ЧӨЛӨӨНИЙ ЗӨРЧИЛ 2016 ОНД.....	16
ГУРАВ. СЭТГҮҮЛЧ, ХЭВЛЭЛ МЭДЭЭЛЛИЙН ЭСРЭГ ИРГЭНИЙ БОЛОН ЭРҮҮГИЙН ХЭРЭГ	19

ӨМНӨТГӨЛ

Монгол дахь хэвлэлийн эрх чөлөөний ээлжит тайлангаа та бүхэнд өргөн барьж байна. Энэ яламд тайланг олны хүртээл болгоход тусламж үзүүлсэн ЮНЕСКО-гийн Бээжин дэх Төлөөлөгчийн газарт гүн талархал илэрхийлье.

2016 онд дэлхийн хэвлэл мэдээлэл, сэтгүүл зүй онцгой хүнд зам туулав. Олныг төөрөгдүүлсэн худал хуурамч, хуудуутай ташаа, хуурамч сэжиг бүхий мэдээ, мэдээлэл нийгэмд түгээний бурууг хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэлд тохож, сэтгүүл зүй улс төрийн ухуулга сурталчилгаа, суртал нэвтрүүлгийн бай боллоо. Олон ажиглагчийн үзэж байгаагаар, Их Британийн Вант Улсын Европын Холбооноос гарах тухай ард нийтийн санал асуулга (Brexit), АНУ-ын Ерөнхийлөгчийн сонгуулийн сурталчилгааны аян, Доналд Трамптай холбоотой хоёр гол мэдээ дэлхий даяар хэвлэл мэдээлэл аюулд өртөх дохио өгчээ. Зориуд, санаатай бэлтгэсэн худал хуурмаг мэдээллийн тархалт, популист суртал нэвтрүүлгийн хошгоруулалт, мөн арьсны өнгөөр ялгаварлан гадуурхах, тэгш бус байдлыг дэвэргэсэн онцгой байдал нь ёс зүйт, хариуцлагатай сэтгүүл зүйн суурь, гол зарчмуудад эрсдэл учруулж байна. Энэ цаг үеийг “Үнэний дараах эрин”, “Хэвлэл мэдээллийн дайн”, “Сэтгүүл зүйд дүрэлзэж буй гал” “Сэтгүүл зүйн хямрал” гэх мэтээр нэрлэж буй нь сэтгүүл зүйн хувьд энэ нь сорил уу, шинэ боломж уу гэсэн асуулыг ардаа дагуулж байгаа билээ. Энэ нь ардчиллын асуудлууд, ялангуяа өөрсдийнх нь амьдралыг өөрчлөх чиглэлээр гарч буй шийдвэрт нөлөөлөхийн тулд сайн мэдээлэлтэй байх эрх бүхий иргэдэд ч нөлөөлж эхлэв.

2016 оны сүүлийн хэдэн сараас эхлэн, хэвлэл мэдээллийн удирдлага, тэргүүлэх сэтгүүлч, хэвлэл мэдээллийн бодлого боловсруулагч, боловсролын байгууллагынхан үүний буруутныг хайн тархиа гашилгаж сууна. Эдгээр халуун хэлэлцүүлэг, мэтгэлцээний явцад зарим нь үүний бурууг технологи, интернэт, Google, Facebook, Twitter гэх мэт нийгмийн сүлжээний аваргуудад тохож байна. Нөгөө хэсэг нь, хэвлэл мэдээллийнхнийг өөрсдөө буруутай гэж үзэн, хэт улс төржсөн сонин хэвлэл, өргөн нэвтрүүлгийн тогтолцооны гажигаас үүдэлтэй хямрал, энэ нь өөрөө элит давхаргын хэсэг болсон гэж үзэж байна. Дийлэнх нь үүнийг улс төрчдийн захиалга, тэдний хэвлэл мэдээллийг өөрсдийн зорилгод хэтрүүлэн, урвуулан ашиглаж байна гэдэгтэй санал нийлж байна.

Монгол Улс ч энэ үзэгдлийн гадна байсангүй. Худал, хуурмаг, хуудуутай мэдээлэл улс төрийн хүрээнд гүтгэлэг, гүжирдлэг, доромжлол гэсэн өнгө аясаар яригдаж, энэ нь Эрүүгийн болон Зөрчлийн тухай хуулийн хэлэлцүүлгийн үеэр улам хурцдаж байлаа. Өөрсдийнх нь тухай сөрөг мэдээлэл нийгэмд тарж буйд сэтгүүлчдийг үнэмлэхүй буруутай гэж бодож, ярилцаж байна. Харамсалтай нь, тэдний олонх нь өөрсдөө хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэл эзэмшдэг гэдгээ мартчих юм.

2016 оны 6 дугаар сард болсон УИХ-ийн сонгууль Сонгуулийн шинэ хуулиар явагдаж, цензурыг өөгшүүлсэн хатуу заалтуудыг хэвлэл мэдээллийн эсрэг анх удаа хэрэглэв. “... бусдыг гүтгэн доромжлох, хуурамч мэдээлэл тараасан” (70.1.6 зүйл) бол хэвлэл, мэдээллийн байгууллагын үйл ажиллагааг зогсоох, түдгэлзүүлэх заалтыг ашиглан мэдээ, мэдээллийн 11 сайтын үйл ажиллагааг сонгуулийн сурталчилгааны үеэр 24 цаг зогсоосон тохиолдол гарсан юм.

2016 онд хэвлэл мэдээллийн өндөр өрсөлдөөн бүхий жижиг зах зээл дээр, Хэвлэлийн хүрээлэнгийн судалгаагаар 446 хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэл ажиллаж байсны дотор 96 цахим хэвлэл мэдээлэл байна. Тэдгээрт нийт 4726 хүн ажиллаж байсны 44 хувь нь сэтгүүлч, бусад бүтээлч ажилтан байжээ. Хэвлэл мэдээллийн нийт хэрэгслийн 25 хувь нь хөдөө орон нутагт ажиллаж байна. Монголд гадаад хэлээр зургаан сонин, үндэстний цөөнх болох казах хэлээр нэг сонин гарч байна.

Та бүхэнд толилуулж буй энэ тайлангийн эхний бүлэгт бид үзэл бодлоо илэрхийлэх эрх чөлөөний эрх зүйн хүрээ, тухайлбал баталгаа, хязгаарлалтын тухай танилцуулж, хоёр дахь бүлэгт 2016 онд гарсан зөрчлийн тухай онцлов.

2016 онд хэвлэл мэдээллийн хууль тогтоомжид зарчмын өөрчлөлтүүд орлоо. Төрийн нууцын жагсаалтын тухай хууль, Байгууллагын нууцын жагсаалтын тухай хууль хүчингүй болж, Төрийн ба албаны нууцын тухай хууль шинээр батлагдав. Шинээр сонгогдсон УИХ 2016 оны 9 дүгээр сарын нэгнээс хүчин төгөлдөр болох ёстой байсан Эрүүгийн хууль, Зөрчлийн тухай хуулийг хэрэгжилтийг хойшлуулав.

Манай байгууллагын үзэл бодлоо илэрхийлэх эрхийн зөрчилд хийсэн мониторингийн дүнгээр 2016 онд 61 сэтгүүлч, ХМХ, хувь хүнд холбогдох үзэл бодлоо илэрхийлэх эрхийн зөрчлийн нийт 63 тохиолдол бүртгэгджээ. Эдгээрийн 52,5 хувийг цахим хуудас, нийгмийн сүлжээ, 26,2 хувийг телевиз, радио, 14,8 хувийг сонин, сэтгүүл, 6,5 хувийг хувь хүн, чөлөөт сэтгүүлч эзэлж байна. Эдгээрийн 77 хувь нь нийслэлийн, 23 хувь орон нутгийн хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэл, сэтгүүлч байна. Зөрчил үйлдэгчийн 57,4 хувь нь улс төрч, төрийн өндөр албан тушаалтан, төрийн албан хаагч, төрийн байгууллага ажээ.

2016 онд монголын шүүхүүд сэтгүүлч, хэвлэл мэдээллийн эсрэг нэр төр гутаахтай холбоотой иргэний 12, гүгтэлэг доромжлолтой холбоотой эрүүгийн нэг хэргийг шийдвэрлэжээ. Өнгөрсөн жилтэй харьцуулахад иргэний хэргийн тоо хоёроор нэмэгдэж, эрүүгийн хэрэг таваас нэг болж буурсан байна.

Монгол Улс сэтгүүлчдийг хамгаалах, аюулгүй байдлыг нь хангах талаар 2016 онд бодлогын хоёр бичиг баримт баталсан нь сайшаалтай. 2015 оны 5 дугаар сарын 5-ны өдөр НҮБ-ын Хүний эрхийн зөвлөл Монгол Улсын Хүний эрхийн төлөв байдлын тухай үндэсний тайланг хэлэлцсэн бөгөөд 8 улс үзэл бодлоо илэрхийлэх эрх чөлөөний тухай үндэсний хууль тогтоомжийг олон улсын хэм хэмжээнд нийцүүлэх, зохицуулах байгууллагын хараат бус байдлыг хангах, нэр төр гутаахтай холбоотой заалтыг Эрүүгийн хуулиас халах, сэтгүүлчийн нууц эх сурвалж, шүгэлдэгчийн эрхийг хуулиар хамгаалах, сэтгүүлч, хүний эрхийн идэвхтнүүдийн ажил үүргээ гүйцэтгэх аюулгүй орчныг хангах зөвлөмж өгсөн билээ. Монгол Улс эдгээр бүх зөвлөмжийг хүлээн авсан бөгөөд 2016 оны 4 дүгээр сарын 11-ний өдөр Засгийн газар “Ерөнхий төлөвлөгөө батлах тухай” 204 тоот тогтоолоороо тэдгээр зөвлөмжийг хэрэгжүүлэх Үйл ажиллагааны төлөвлөгөө баталсан байна. 2016 оны 11 дүгээр сарын гуравны өдөр батлагдсан Авлигатай тэмцэх үндэсний хөтөлбөрт “Мэдээлэл өгч буй иргэн, сэтгүүлчийг хамгаалах эрх зүйн орчин бүрдүүлэх (4.1.5.6), “Эрэн сурвалжлах замаар авлига, албан тушаалын гэмт хэргийн талаар мэдээлсэн сэтгүүлчийг хамгаалах аливаа дарамт шахалтаас хамгаалах эрх зүйн зохицуулалт бий болгох, сэтгүүлчийг мэргэжлийн ажиллагааных нь улмаас эрүүгийн хариуцлагад татах явдлыг өөрчилж, аюулгүй байдлыг хангах зохицуулалтыг бий болгох” (4.1.8.2), “Хэвлэл мэдээллийн байгууллагын бие даасан, хараат бус байдал, хэвлэлийн эрх чөлөөг хамгаалах эрх зүйн орчин бүрдүүлэх”(4.1.8.3)-ээр амалжээ. 2010-2015 онд ЮНЕСКО-гийн Мэдээлэл харилцааны олон улсын хөтөлбөр Глоб Интернэшнл төв, МСНЭ, Хэвлэлийн хүрээлэн, “Ил тод байдал” сан хамтран “Монголын хэвлэл мэдээллийн хөгжлийн үнэлгээ” хийж, Ерөнхий зөвлөмж боловсруулсныг УИХ, Засгийн газарт илгээсэн юм.¹

Дээрх зөвлөмжийг хэрэгжүүлэхийн тулд Глоб Интернэшнл төв УИХ-д Дэмжих бүлэг байгуулан ажиллаж байна.

2016 онд “Хил хязгааргүй сэтгүүлчид” (RSF) олон улсын байгууллагын Хэвлэлийн эрх чөлөөний индексээр Монгол Улс дэлхийн 180 орноос 69 дүгээр байранд жагсаж, хэвлэлийн эрх чөлөөний “мэдэгдэхүйц асуудал”-тай орны тоонд багтсан хэвээр байна. Мөн Freedom House байгууллагын судалгаагаар хэвлэлийн хагас эрх чөлөөтэй орон хэвээр байна.

Энэ тайлан та бүхэнд монголын хэвлэл мэдээллийн эрх чөлөөний ерөнхий дүр зургийг харуулна гэдэгт найдаж байна.

Глоб Интернэшнл Төвийн тэргүүн Хашхүүгийн Наранжаргал

¹ http://globeinter.org.mn/images/upld/MDI_UNESCO_2016_mon.pdf

НЭГ. ХЭВЛЭЛ, МЭДЭЭЛЛИЙН ЭРХ ЗҮЙН ХҮРЭЭ

1.1. Үзэл бодлоо илэрхийлэх эрх чөлөөний баталгаа

Үндсэн хууль ба олон улсын эрх зүйн хэм хэмжээ

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн² Хүний эрх, эрх чөлөө бүлгийн 16 дугаар зүйлд Монгол Улсын иргэн дараах үндсэн эрх, эрх чөлөөг баталгаатай эдэлнэ хэмээн заасан. Үүнд:

16.16. Итгэл үнэмшилтэй байх, үзэл бодлоо чөлөөтэй илэрхийлэх, үг хэлэх, хэвлэн нийтлэх, тайван жагсаал, цуглаан хийх эрх чөлөөтэй.

16.17. Төр, түүний байгууллагаас хууль ёсоор тусгайлан хамгаалбал зохих нууцад хамаарахгүй асуудлаар мэдээлэл хайх, хүлээн авах эрхтэй.

Монгол Улс НҮБ-д 1961 онд гишүүнээр элсэн орсон бөгөөд гишүүн орны хувьд Хүний эрхийн түгээмэл тунхаглалыг хүлээн зөвшөөрдөг. Түүнчлэн 1974 онд Иргэний болон улс төрийн эрхийн тухай олон улсын Пактыг соёрхон баталж, 2012 онд Европын аюулгүй байдал, хамтын ажиллагааны байгууллагад гишүүнээр элссэн. Тиймээс олон улсын эрх зүйн хэм хэмжээний дагуу үзэл бодлоо илэрхийлэх эрх чөлөөг хамгаалах үүрэгтэй. Энэ үүргийг Үндсэн хуулийн 10 дугаар зүйлийн 10.3 дахь хэсэгт “Монгол Улсын олон улсын гэрээ нь соёрхон баталсан буюу нэгдэн орсон тухай хууль хүчин төгөлдөр болмогц дотоодын хууль тогтоомжийн нэгэн адил үйлчилнэ” гэж заасан. Эдгээр олон улсын гэрээ конвенци 2004 оны “Төрийн мэдээлэл” сэтгүүлийн тусгай дугаарт монгол хэлнээ албан ёсоор хэвлэгдсэн.

Хүний эрхийн түгээмэл тунхаглалын 19 дүгээр зүйл болон Иргэний болон улс төрийн эрхийн тухай олон улсын Пактын 19 дүгээр зүйлд “Хүн бүр үзэл бодлоо ямар ч хорио саадгүй баримтлах эрхтэй. Хүн бүр үзэл бодлоо чөлөөтэй илэрхийлэх эрхтэй, энэ эрхэнд төрөл бүрийн мэдээлэл болон үзэл санааг улсын хил хязгаарыг үл харгалзан амаар, бичгээр, эсхүл хэвлэлийн буюу уран сайхны аргаар эсхүл өөрийн сонгосон бусад аргаар эрж хайх, хүлээн авах, түгээх эрх чөлөө багтана” гэжээ.

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн 16 дугаар зүйлийн 16.17 дахь хэсэгт “Хүний эрх, нэр төр, алдар хүнд, улсыг батлан хамгаалах, үндэсний аюулгүй байдал, нийгмийн хэв журмыг хангах зорилгоор задруулж үл болох төр, байгууллага, хувь хүний нууцыг хуулиар тогтоон хамгаална” хэмээн үзэл бодлоо илэрхийлэх эрх чөлөөнд хязгаарлалт тавьж болох зорилго, үндэслэлийг заасан. Монгол Улсын Эрүүгийн хуулийн 3 дугаар зүйлийн 3.3 дахь хэсэгт “Хүний үзэл бодол, итгэл үнэмшлийн төлөө эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэхгүй” гэж заасан. Итгэл үнэмшилтэй байвч түүнийгээ илэрхийлэх арга хэрэгсэлгүй бол энэ эрх хэрэгжих боломжгүй юм.

² Монгол Улсын Үндсэн хууль “Төрийн мэдээлэл” эмхэтгэлийн 1992 оны 1 дугаарт нийтлэгдсэн

Үзэл бодлоо илэрхийлэх эрх чөлөөний зарим хязгаарлалтыг Үндсэн хуулийн үзэл баримтлал болон олон улсын гэрээ конвенцийг удирдлага болгож, Гурван талт шалгуур /Three part test/-ыг бүрэн хангасан үед л зөвхөн хүлээн зөвшөөрөх ёстой. Үүнд:

Нэгдүгээрт. Гагцхүү хуулиар тогтоох

Хоёрдугаарт. Хязгаарлалт нь хууль ёсны зорилготой байх

Гуравдугаарт. Зайлшгүй буюу гарцаагүй байх, хэмжээндээ байх

Үүнээс өөрөөр хязгаарлалт хийхийг хүлээн зөвшөөрөх ёсгүй ч, илүүц, хүний язгуур эрхийг зөрчсөн хязгаарлалт хууль тогтоомжид тусгагдах, эсвэл практикт хэрэглэсээр байна. 2011 оны 7 дугаар сарын 11-29-ний өдрүүдэд Женев хотноо болсон НҮБ-ын Хүний эрхийн хорооны 102 дугаар чуулганаар үзэл бодлоо илэрхийлэх эрх чөлөөг баталгаажуулсан Иргэний болон улс төрийн эрхийн тухай олон улсын Пактын 19 дүгээр зүйлд 34 тоот Ерөнхий тайлбарыг Монгол Улс албан ёсоор орчуулж, практикт хэрэглэж эвших, таниулах шаардлагатай байна.

1.2. Хэвлэлийн эрх чөлөө ба сэтгүүл зүйн мэргэжлийн үйл ажиллагаа

1998 онд баталсан Хэвлэл мэдээллийн эрх чөлөөний тухай хуулийн 2, 3, 4 дүгээр зүйлд хэвлэл мэдээллийн эрх чөлөө, хэвлэл мэдээллийн хэрэгслийн чөлөөт байдлыг хязгаарласан хууль батлан гаргах болон төрийн байгууллага өөрийн мэдэлд хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэлтэй байх, төрөөс олон нийтийн мэдээллийн агуулгад хяналт /цензур/ тавихыг тус тус хориглосон нь хэвлэлийн эрх чөлөөг баталгаажуулсан суурь зохицуулалт болдог.

Улсын Дээд Шүүх (УДШ)-ийн тайлбарт “Хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэл” гэдгийг “Зар сурталчилгааны тухай” хуулийн 3 дугаар бүлэгт 3.1.5 дахь хэсэгт “Мэдээлэх хэрэгсэл” гэж телевиз, радио, холбооны шугам сүлжээ, компьютерийн сүлжээ, тусгай программ, хэвлэл болон бусад арга хэрэгсэл” гэсэн утгаар ойлгоно хэмээн тогтоосон.

УИХ-аас 2005 оны 1 дүгээр сарын 27-нд “Олон нийтийн радио, телевизийн тухай” хууль баталснаар үндэсний хэмжээнд олон нийтэд үйлчлэх, түүний хяналт санхүүжилтэд байх статус бүхий телевиз, радиогийн эрх зүйн үндсийг бүрдүүлсэн.

Түүнээс хойш хэвлэл мэдээллийн салбарт шаардлагатай байгаа өргөн нэвтрүүлгийн ерөнхий хууль, сэтгүүлчийн нууц эх сурвалжийг хамгаалах, мэдээлэгчийг хамгаалах, салбар дахь шударга өрсөлдөөн, өмчлөлийн ил тод байдлыг хангах тухай эрх зүйн зохицуулалт хийгдээгүй.

Хэвлэл мэдээллийн эрх чөлөөний хуулийн шинэчилсэн найруулгын хэд хэдэн төсөл боловсрогдсон ч, УИХ-аар хэлэлцүүлж батлуулаагүй байна.

Үндэсний аюулгүй байдлын үзэл баримтлалд³ “Эх орон, үндэс угсаа, ололт дэвшлээрээ бахархах, үндэсний ашиг сонирхол, ёс зүй, хууль, төрт ёсны үзлийг дээдлэх үнэт зүйл бүхий нийгмийн сэтгэл зүйг төлөвшүүлэх бодлогыг төр, иргэн, хэвлэл мэдээллийн салбар хамтран хэрэгжүүлнэ”(3.3.3.2) гэж заажээ. Түүнчлэн “хэвлэл мэдээллийн хараат бус, бие даасан байдлыг бэхжүүлж, хариуцлагатай, мэргэшсэн сэтгүүл зүй, сэтгүүлчийн ёс зүйн хэм хэмжээг төлөвшүүлж, нийгмийн тогтвортой байдлыг хангана”(3.3.4.3) гэж заасан байдаг.

2015 онд Монгол хэлний тухай хууль баталж, олон нийтийн хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэл, хэвлэн нийтлэх үйл ажиллагаа эрхэлдэг байгууллага нь “монгол хэлний зөв бичих дүрэм, орчин цагийн утга зохиолын монгол хэлний хэм хэмжээг чанд баримтлах”, “сэтгүүлч, хэвлэл мэдээллийн ажилтны мэргэжлийн ур чадварын шалгалтад монгол хэл, бичгийн мэдлэгийн шалгуур тогтоосон байх” /19-р зүйл/ үүрэг хүлээлгэсэн. Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн

3 “Төрийн мэдээлэл” эмхэтгэл, 2010 оны 936

дэргэдэх Хэлний бодлогын үндэсний зөвлөл төрийн байгууллага, хэвлэл мэдээллийн байгууллага монгол хэлний хэм хэмжээг баримталж байгаа эсэхэд хяналт тавьж, дүгнэлт гаргах /21.7.9/ чиг үүрэгтэй ажиллана.

1.3. Мэдээллийн эрх чөлөө ба хязгаарлалт

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн 16.17 дугаар зүйлд мэдээлэл “хайх, хүлээн авах” эрхийг хамгаалдаг бөгөөд мэдээлэл “түгээх” эрхийн тухай үгчлэн оруулаагүй хэдий ч өмнө дурдсан олон улсын гэрээ конвенцийн дагуу “хил хязгаар үл харгалзан”⁴ мэдээлэл “хайх, хүлээн авах болон түгээх” эрх баталгаажсан гэж үздэг.

2005 онд батлагдсан Олон нийтийн радио телевизийн тухай хуулийн 34.1 зүйлд “Олон нийтийн радио, телевизийн ажилтан төр, байгууллага болон хувь хүний нууцтай холбоотойгоос бусад мэдээллийг олж авах, нийтийн хүртээл болгох эрхтэй” гэж МҮОНРТ-ийн сэтгүүлчдийн эрхийг баталгаажуулсан. Харин 2011 онд Мэдээллийн ил тод байдал ба мэдээлэл авах эрхийн тухай (МИТБМАЭ) хууль батлагдсанаар мэдээлэл олж авах эрхээ эдлэх боломж, нөхцөл хэвлэл мэдээлэл, сэтгүүлчид төдийгүй иргэдэд бүрдсэн.

Энэ хуулийн 6 дугаар зүйлд үйл ажиллагаа, төсөв, санхүү, төрийн болон орон нутгийн өмчийн хөрөнгөөр бараа, ажил, үйлчилгээ худалдан авах ажиллагааны мэдээллийг нээлттэй байлгах үүргийг төрийн байгууллагуудад ногдуулсан. Аливаа иргэн, хуулийн этгээд төрийн байгууллагаас хүссэн хэлбэрээрээ мэдээлэл авах хүсэлт гаргах эрхтэй бөгөөд төрийн албан хаагчид хүсэлтийн хариуг дээд тал нь ажлын 7 хоногийн дотор, зайлшгүй тохиолдолд ажлын 14 хоногт өгөх үүрэгтэй. Хариуг нь шууд өгөх боломжтой хүсэлтийг тухай бүр шийдвэрлэж хариу өгнө. Түүнчлэн энэ хуулийн хэрэгжилтийг шалгах зорилгоор тэмдэглэл хөтлөх /23-р зүйл/, энэхүү тэмдэглэл нь үр дүнгийн гэрээг үнэлэх шалгуур үзүүлэлт болгох /24-р зүйл/-оор заасан нь хэрэгжүүлэх, түүнд хяналт тавих зохицуулалт бий.

Мөн хуулийн 18 дугаар зүйлд заасан өгөхийг хориглосон мэдээллийн төрөл нь хэт ерөнхий, өргөн хүрээг хамарч байна. Үүнд: (1) тухайн мэдээллийг нийтэд ил болгосноор Монгол Улсын үндэсний аюулгүй байдал, нийтийн эрх ашигт хохирол учруулах бодитой үндэслэл байгаа, (2) тухайн мэдээлэл нь Монголбанк, Санхүүгийн зохицуулах хороо, өрсөлдөөний болон мэргэжлийн хяналтын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллагад хянан шалгагдаж байгаа асуудалтай холбоотой, (3) хэрэг бүртгэх, мөрдөн байцаах, шүүн таслах ажиллагааны явцад төр, байгууллага, хувь хүний нууцыг хамгаалах шаардлагатай зэрэг тохиолдол орно. Түүнчлэн уг хууль нь оюуны өмч, хувь хүний нууц болон байгууллагын нууцыг хамгаалдаг. Уг хуулийн 17 дугаар зүйлд эрх нь зөрчигдсөн иргэн, хуулийн этгээд дээд албан тушаалтан, дээд шатны байгууллага болон Хүний Эрхийн Үндэсний Комисс, Захиргааны шүүхэд гомдол гаргаж шийдвэрлүүлнэ.

Уг хуулийн дагуу Засгийн газраас 2013 оны 1 дүгээр сард “Мэдээлэл өгөх үйлчилгээний хөлс төлөх, түүнээс хөнгөлөх, чөлөөлөх журам”, 12 дугаар сард “Мэдээллийн ил тод байдлыг хангах нийтлэг журам”-ыг тус тус баталсан.

МИТБМАЭ-ийн тухай хуулийн 9 дүгээр зүйл “Төсөв, санхүүгийн ил тод байдал”, 10 дугаар зүйл “Төрийн болон орон нутгийн өмчийн хөрөнгөөр бараа, ажил, үйлчилгээ худалдан авах ажиллагааны ил тод байдал” заалтуудыг хүчингүй болгож, Шилэн дансны тухай хуулиар зохицуулж байна. Шилэн дансны хуулиар зохицуулахгүй бусад төсөв, худалдан авах ажиллагаатай холбоотой зохицуулалт нь хүчин төгөлдөр үйлчлэх юм.

Нийтийн албанд нийтийн болон хувийн ашиг сонирхлыг зохицуулах, ашиг сонирхлын зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх тухай хуулиар нийтийн албан тушаалтнууд

4 ИБУТЭТОУП-ын 19-р зүйл (2)

ашиг сонирхлын мэдүүлгээ, Авлигын эсрэг хуулиар өөрийн болон гэр бүлийнхээ хөрөнгө, орлого, зээлийг мэдүүлэх үүрэг хүлээсэн тул энэ төрлийн мэдээлэл нээлттэй болж байна.

2016 онд батлагдсан Зөвлөлдөх санал асуулгын тухай хууль, Ирээдүйн өв сангийн тухай хууль, Хууль тогтоомжийн тухай хууль, Хөгжлийн банкны тухай хууль, Барилгын тухай хууль, Эрүүл ахуйн тухай хуульд МИТБМАЭ-ийн тухай хуульд нийцүүлэн олон нийтэд ил тод, нээлттэй, олон нийтэд мэдээлэх зарчмыг зүйлчилсэн байна. Мөн ил тод, нээлттэй байх үүргийн хүрээнд хэвлэл мэдээллийн байгууллагын төлөөллийг заавал байлцуулах, мэдээллийг хэвлэл мэдээллийн хэрэгслээр заавал түгээх тухай хуулийн заалтууд шинээр батлагджээ. Тухайлбал, 2016 оны 2 дугаар сарын 5-ны өдөр батлагдсан Ард нийтийн санал асуулгын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын 19 дүгээр зүйлийн нэг дэх хэсэгт “Хэсэгт санал тоолох ажиллагааг санал асуулга явуулах өдрийн 22.00 цагт эхэлж, ажиглагч, хэвлэл мэдээллийн болон иргэний төлөөлөгчийг байлцуулан ил тод, нээлттэй явуулна” гэжээ. Мөн 2015 оны 7 дугаар сарын 8-ны өдөр батлагдсан Нийтийн сонголын тухай хуулийн “Сонголын нийтлэг журам” хэмээх 18 дугаар зүйлийн нэг дэх хэсгээр “Нээлттэй сонголд хэвлэл мэдээллийн төлөөллийг заавал оролцуулах” үүрэг хүлээлгэжээ.

2016 оны 12 дугаар сарын нэгний өдөр УИХ-аас “Төрийн ба албаны нууцын тухай хууль”-ийг УИХ-аар баталсан ба үүнтэй холбогдуулан Төрийн нууцын жагсаалт батлах тухай хууль, Байгууллагын нууцын тухай хуулийг 2017 оны 09 дүгээр сарын 01-ний өдрөөс эхлэн хүчингүй болгож, төрийн байгууллагын албаны нууцтай холбоотой харилцааг энэ хуулиар зохицуулдаг болжээ. Шинэ хуулиар мэдээлэл нууцлах хугацаа 60 жилээс 30 жил болж багассан байна.

Гэвч шинэ хуульд орсон зарим зохицуулалт анхаарал татаж байна. Тухайлбал, уг хуулийн “Хуулийн нэр томъёоны тодорхойлолт” хэмээх 5 дугаар зүйлийн 5.1.2-т “албаны нууц гэж задруулах, үрэгдүүлэх, тохиолдолд салбарын болон төрийн байгууллага, бусад хуулийн этгээдийн ашиг сонирхолд хохирол учруулах төрийн хамгаалалтад байх мэдээлэл” гэж тодорхойлжээ. Энэ нь олон нийтийн эрх ашгаас дээгүүр, МИТБМАЭ-ийн тухай хуулийн үзэл баримтлал, зарчимтай зөрчилдсөн гэж болохоор байна.

Мөн шинэ хуулиар төрийн нууцад хамаарах мэдээллийн хүрээг “төрийн бодлого, эдийн засаг, шинжлэх ухаан, техник технологи, батлан хамгаалах, тагнуул, сөрөх тагнуул, хууль сахиулах ажил, мэдээллийн аюулгүй байдлын болон бусад хүрээнд” хэмээн тогтоосон нь хэт өргөн хэвээр байна. Түүнчлэн, хуулийн 10 дугаар зүйлийн 10.1.5-д мэдээллийг төрийн болон албаны нууцад хамааруулах, нууцыг шилжүүлэх, ил болгох, нууцын зэрэглэл тогтоох, өөрчлөх, нууцын хугацааг сунгах асуудал нь Засгийн газрын бүрэн эрхэд хамаарахаар хуульчилжээ. Энэ нь Монгол Улсын Үндсэн Хуулийн төр, байгууллагын нууцыг хуулиар тогтоон хамгаалах тухай заалттай нийцэж байгаа нь эргэлзээтэй.

1.4. Сонгууль ба хэвлэл мэдээлэл

“Сонгуулийн төв байгууллагын тухай” хуулийн 14 дүгээр зүйлд зааснаар сонгуулийн үеэр орон тооны бус Хэвлэл мэдээллийн зөвлөл байгуулж ажиллаж байна. “Хэвлэл мэдээллийн зөвлөл нь хэвлэл, мэдээллийн мэргэжлийн байгууллага, төрийн бус байгууллагын төлөөлөл болон сонгуульд оролцож буй нам, эвслийн тэгш төлөөллөөс бүрдсэн байна” /14.2/, “Хэвлэл мэдээллийн зөвлөл нь нам, эвсэл, нэр дэвшигчийн хэвлэл мэдээллийн сурталчилгааны тэнцвэрт байдалд хяналт тавих бөгөөд энэ асуудлаар нам, эвсэл, нэр дэвшигч, хуулийн этгээд, иргэнээс ирүүлсэн өргөдөл, гомдлыг хянан үзэж, санал дүгнэлт гаргаж Хороонд

танилцуулах чиг үүрэгтэй” /14.3/ гэж заасан билээ. Гэхдээ энэ нь өмнөх сонгуулиудын үеэр үр дүнтэй механизм болон ажиллаж чадаагүй.

2015 оны 12 дугаар сарын 25-ны өдөр хэд хэдэн сонгуулийн хуулийг нэгтгэн, Сонгуулийн тухай хууль шинээр батлагдсаны есдүгээр бүлэгт сонгуулийн сурталчилгааны зохицуулалтууд оров. Хуулийн 68.3 дахь зүйлд сонгуулийн сурталчилгааны арга хэлбэрийг тусгайлан зохицуулж, үүнд сонгуулийн сурталчилгааны материал хэвлүүлэх, сонгогчдод тараах /68.3.1/, радио, телевизийн сурталчилгааны нэвтрүүлэг ашиглах /68.3.6/, цахим хуудас ашиглах /68.3.7/ тухай заасан. Сонгуулийн сурталчилгааны хэвлэмэл материалын хязгаарлалтын хувьд өдөр тутмын болон бусад сонин, сэтгүүлд нийтлүүлэх сурталчилгааны материалд тавих гурван хэвлэлийн хуудас сонин, гурван хэвлэлийн хуудас сэтгүүлийн хэмжээнээс хэтрэхгүй байх заалт үйлчилнэ.

Харин Сонгуулийн сурталчилгаанд радио, телевиз ашиглах нарийвчилсан зохицуулалтыг 82 дугаар зүйлд заасан. Олон нийтийн радио, телевиз нь сурталчилгааны нэвтрүүлгийг сонгуулийн төв байгууллагаас сонгуульд оролцогч нам, эвсэл тус бүрээр ижил нөхцөл, боломж, тэнцүү хугацаа ногдохоор тооцож, сонгуулийн сурталчилгаа эхлэхээс таваас доошгүй хоногийн өмнө баталсан хуваарь, цагийн дагуу зөвхөн үнэ төлбөргүй нэвтрүүлнэ. Сонгуулийн энэ шинэ хуулиар УИХ-ын болон нутгийн сонгуульд хувь нэр дэвшигчид тэнцүү цаг хуваарилахгүй бөгөөд үүнийг сонгуульд оролцогч улс төрийн нам, эвсэл дагаж мөрдөнө. Харин Ерөнхийлөгчийн сонгуулийн хувьд нэр дэвшигч тус бүрт тэнцүү цаг хуваарилна гэсэн үг. Түүнчлэн ижил цаг олгох нь ижил тэгш нөхцөл, ижил боломж олгох хуулийн шаардлагууд юм. Олон нийтийн радио, телевизээс бусад радио, телевиз нь сурталчилгааны нэвтрүүлгийг гэрээний үндсэн дээр нэвтрүүлнэ. Сурталчилгааны төлбөртэй нэвтрүүлгийн нийт хугацаа нь хоногт нэг цаг /60 минут/-аас илүүгүй байна. Сурталчилгааны төлбөртэй нэвтрүүлгийн хоногт гарах нийт хугацаа /60 минут/-ны хорин таваас илүүгүй хувь /15 минут/ нь нэг нам, эвсэл түүнчлэн нэг нэр дэвшигчид ногдоно.

Сонгуулийн тухай хуулийн 83 дугаар зүйлд сонгуулийн сурталчилгаанд интернет орчин ашиглах тухай зохицуулж, 83.3 дахь хэсэгт сонгуулийн сурталчилгааны материалыг цахим хэлбэрээр цахим шуудангаар сонгогчдод хүргүүлэхийг зөвшөөрч, 83.4 дэх хэсэгт сонгуулийн сурталчилгааг интернэт орчин ашиглан явуулахад захиалагчийн нэр, эсхүл тэдгээрийн сонгуулийн штабын нэрийг дурдахыг үүрэг болгожээ.

Сонгуулийн тухай хуулийн 70 дугаар зүйлд хууль бус сурталчилгааг хориглосон бөгөөд хэвлэл мэдээллийн хориглосон үйл ажиллагаа нь:

- хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэл, цахим орон зай, мессеж ашиглан улс төрийн чансаа тогтоох зорилго бүхий аливаа хэлбэрийн шалгаруулалт зохион байгуулах, бусдыг гүтгэн доромжлох, хуурамч мэдээлэл тараах /70.1.6/;
- сонгуульд оролцохоос татгалзах, сонгуулийн болон бусад хууль тогтоомж зөрчихийг уриалсан агуулга бүхий сурталчилгаа явуулах /70.5.7/;
- сонгуулийн сурталчилгааны нэвтрүүлэг, материалд шашны холбогдолтой аливаа дуу, зураг хэвлэх, нийтлэх, нэвтрүүлэх /70.5.9/;
- сонгуулийн сурталчилгааны явцад бусдыг гүтгэх, доромжлох, гутаах, хуурамч мэдээ, мэдээллийг төрөл бүрийн хэлбэрээр тараах /70.5.13/;
- Аливаа хэвлэл мэдээллийн байгууллага сонгуулийн сурталчилгааны үеэр сонгуульд оролцогч аль нэг талын талаар бүх төрлийн мэдээ, мэдээлэл гаргах, гаргахгүй байхаар амлалт авах, гэрээ байгуулахыг хориглоно /70.7/.

Сонгуулийн тухай хуулийн зарим зүйл заалтыг зөрчсөн хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэлд хариуцлага хүлээлгэнэ. Тухайлбал,

- Сонгуульд оролцогч нам, эвсэл, нэр дэвшигчийн талаар хуурамч буюу худал мэдээ, мэдээлэл тараасан, нийтэлсэн, цацсан нь шүүхийн шийдвэрээр тогтоогдвол сонгуульд зарцуулсан хөрөнгийг нь гэм буруутай этгээд нөхөн төлнө /70.8/

- Хуулийн 70.1.6-д заасныг зөрчсөн цахим хуудасны хандалтыг шударга өрсөлдөөний асуудал хариуцсан төрийн захиргааны байгууллагын дүгнэлтийг үндэслэн Харилцаа холбооны зохицуулах хороо зургаан сарын хугацаагаар түдгэлзүүлнэ /70.18/
- Радио, телевизээр сонгуулийн сурталчилгаа нэвтрүүлэх энэ хуульд заасан журам зөрчсөн радио, телевизэд нэг удаа сануулах арга хэмжээ авах бөгөөд дахин давтал санал авах өдөр хүртэл үйл ажиллагааг нь тухайн зөвшөөрлийг олгосон байгууллага зогсооно /82.19/.
- Энэ хуулийн тодорхой заалтуудыг зөрчсөн хэвлэл мэдээллийн байгууллагын үйл ажиллагаа эрхлэх тусгай зөвшөөрлийг Харилцаа холбооны зохицуулах хорооны дүгнэлтийг үндэслэн тухайн зөвшөөрөл олгосон байгууллага зөрчил гарсан өдрөөс эхлэн зургаан сар хүртэл хугацаагаар түдгэлзүүлнэ /82.21/
- Зөрчсөн хэвлэл мэдээллийн байгууллагын ажилтан, аливаа этгээдийг олж тогтоох боломжгүй бол Харилцаа холбооны зохицуулах хороо тухайн цахим хуудасны Монгол Улсаас хандах хандалтыг сонгуулийн санал хураалтын хугацаа дуустал хязгаарлана /83.7/
- Радио, телевизээр сонгуулийн сурталчилгааг нэвтрүүлэх, хяналт тавих журмыг сонгуулийн төв байгууллага, Харилцаа холбооны зохицуулах хороо хамтран энэ хуульд нийцүүлэн баталж, мөрдүүлнэ /82.17/. Радио, телевизээр нэвтрүүлэх сонгуулийн сурталчилгаанд Харилцаа холбооны зохицуулах хороо хяналт тавьж ажиллах ба энэ хуульд заасан зөрчил гаргахгүй байх, гарсан зөрчлийг нэн даруй зогсоох арга хэмжээг цагдаагийн болон сонгуулийн байгууллага, мэргэшсэн төрийн бус байгууллагатай хамтран хэрэгжүүлж болно /82.18/.

Дээрх зохицуулалт нь ХХЗХ нь Засгийн газрын агентлагийн бүтцэд орж байгаа өнөөгийн нөхцөл болон Шударга өрсөлдөөн, хэрэглэгчийн төлөө газрыг оролцуулж байгаа нь Хэвлэл мэдээллийн эрх чөлөөний хуулийн аливаа хэлбэрийн цагдан хяналт тавихыг хориглосон заалттай зөрчилдөж, хэвлэл мэдээлэлд төрийн цагдан хяналт тогтоож байна.

1.5. Нэр төр гутаахтай холбоотой зохицуулалт

Монгол Улсад иргэний нэр төрийг Иргэний болон Эрүүгийн хуулиар хамгаалдаг. Төрийн, төрийн бус, бизнесийн болон бүхий л төрлийн байгууллагууд эдгээр хуулийг ашиглан нэр төр, алдар хүндээ сэргээлгэх боломжтой байгаа нь хэвлэл мэдээллийн эрх чөлөөг хязгаарлахад урвуулан ашиглагдаж байна.

Тухайн үед батлагдсан Зөрчлийн тухай хуулиар хүний нэр төр, алдар хүндийг гутаан доромжилсон худал мэдээллийг нийтэд дэлгэсэн, эсхүл мэдээллийн хэрэгсэл, нийтийн сүлжээгээр тараасан хувь хүн, хуулийн этгээдийг торгох шийтгэл ногдуулахаар хуульчилсан байв. Одоогоор УИХ дээр Эрүүгийн болон Зөрчлийн тухай хуульд нэмэлт өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөл боловсруулахаар яригдаж байна.

Иргэний хуулийн 497 дугаар зүйлд зааснаар “Бусдын эрх, амь нас, эрүүл мэнд, нэр төр, алдар хүнд, ажил хэргийн нэр хүнд, эд хөрөнгөд хууль бусаар санаатай буюу болгоомжгүй үйлдэл /эс үйлдэхүй/-ээр гэм хор учруулсан этгээд уг гэм хорыг хариуцан арилгах үүрэгтэй”.

Мөн хуулийн 511 дүгээр зүйлд зааснаар “Бусдын нэр төр, алдар хүнд, ажил хэргийн нэр хүндийг гутаасан мэдээ тараасан этгээд түүнийгээ бодит байдалд нийцэж байгааг нотолж чадахгүй бол эд хөрөнгийн хохирол арилгасныг үл харгалзан, эдийн бус гэм хорыг мөнгөн болон бусад хэлбэрээр арилгах үүрэг хүлээнэ”.

Нэр төр сэргээлгэх тухай Иргэний хуулийн зохицуулалтын нэг асуудалтай тал нь нийтийн албанд хамаарах байгууллагад нэр төр сэргээх боломж олгодогт байна. Өөр нэг тулгамдсан асуудал нь, Иргэний хуулийн дагуу иргэн, хуулийн этгээдийн нэр төр, алдар хүнд, ажил хэргийн нэр хүндийг гутаасан мэдээ тараасан бол түүнийхээ

“бодитой”, “үнэн зөв” гэдгийг нотлохыг мэдээ тараагчид ногдуулсан. Энэ заалт нь хариуцагчид ихээхэн үүрэг ногдуулж байгаа бөгөөд хэвлэл мэдээллийн эрх чөлөөг хязгаарлах нөлөө үзүүлж байна.

1.6. Агуулгын хязгаарлалт

Монгол Улсад хүчин төгөлдөр үйлчилж буй Хүүхдийн эрхийг хамгаалах тухай, Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх тухай, Мансууруулах эм, сэтгэцэд нөлөөт бодисын эргэлтэд хяналт тавих тухай, Садар самуун явдалтай тэмцэх тухай, Архидан согтуурахтай тэмцэх тухай, Хүн худалдаалахтай тэмцэх, Зохиогчийн эрх ба түүнд хамаарах эрхийн тухай зэрэг олон хуульд агуулгын хязгаарлалтыг тогтоосон. Эдгээр хязгаарлалт нь нийтийн ашиг сонирхлыг хамгаалах зорилгоор хийгдсэнийг бид хүлээн зөвшөөрч байгаа боловч нэр томъёоны хувьд ерөнхий, тодорхойлолт байхгүй, хамрах хүрээг тогтоогоогүй нь хэтрүүлэн ашиглах нөхцөл үүсгэж болзошгүй бөгөөд шүүмжлэл өрнүүлсэн сэтгүүлчдэд халгаатай заалт болж байна.

2016 оны 2 дугаар сарын 5-ны өдөр батлагдсан Хүүхэд хамгааллын тухай хуулийн “Хэвлэл мэдээлэл, цахим орчин дахь хүүхэд хамгаалал” хэмээх 8 дугаар зүйлээр хүүхдийг түүний хөгжил, эрүүл мэнд, хүмүүжил, төлөвшилд сөрөг нөлөө үзүүлэхүйц тоглоом, мэдээ, мэдээлэл, зар сурталчилгаа, цахим сүлжээнээс хамгаалах, хүүхэд хамгаалах зөвлөмж, зааварчилгааг олон нийтэд тогтмол мэдээлж, үйл ажиллагаанд нь хяналт тавьж ажиллах зохицуулалт орсон нь Иргэний болон улс төрийн эрхийн тухай Олон улсын Пактын 19 дүгээр зүйлийн нийгмийн дэг журмыг хангах үүднээс хуулиар тогтоосон, зайлшгүй хязгаарлалтын тухай заалтад нийцэж байна.

ХХЗХ нь 2011 онд баталж, 2015 онд нэмэлт өөрчлөлт оруулсан “Телевиз, радиогийн өргөн нэвтрүүлгийн зохицуулалтын ерөнхий нөхцөл шаардлага”, “Тоон контентын үйлчилгээний зохицуулалтын ерөнхий нөхцөл шаардлага”-аар тогтоосон хэм хэмжээ нь шинжийн хувьд авч үзвэл гадагш чиглэсэн, заавал дагаж мөрдөх хэм хэмжээг тогтоосон тул Захиргааны хэм хэмжээний актууд юм. Гэсэн хэдий ч эдгээр хэм хэмжээнд Хууль зүйн яамны нөлөөллийн үнэлгээ хийгдээгүй, улсын нэгдсэн бүртгэлд бүртгэгдээгүй байна. Засгийн газрын 2010 оны 119 дүгээр тогтоолоор баталсан Захиргааны хэм хэмжээ тогтоосон шийдвэр гаргах журамд зааснаар “улсын бүртгэлд бүртгэгдээгүй шийдвэрийг хүчин төгөлдөр бус гэж үзэж тухайн шийдвэрийг биелүүлээгүй иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллагад хариуцлага хүлээлгэхгүй” тухай заасан.

Гэсэн хэдий ч нөхцөл шаардлагуудыг хүчин төгөлдөр мөрдөхийг шаардан, радио телевиз, цахим хуудасны агуулгад хяналт тавьж, тусгай зөвшөөрлийг түдгэлзүүлэх, хүчингүй болгох, хандалтыг хаах зэрэгт үндэслэл болгон хэрэглэсээр байна.

Одоогоор сонин хэвлэлийн агуулгын зохицуулагч байхгүй. Радио, телевизийн хувьд “нийтийн эрх ашгийг” дээдлэх (5.1) үүрэг ногдуулж, долоо хоногийн хөтөлбөрийн нийт цагийн 50-иас доошгүй хувь нь Монгол Улсад бүтээгдсэн, эсхүл Монгол Улсын иргэн, Монгол Улсад бүртгэлтэй аж ахуйн нэгж, хуулийн этгээдийн бүтээсэн нэвтрүүлэг” (5.4) байхаар заажээ.

Сүүлийн үед УИХ-аас батлагдан гарч буй хууль, хэлэлцүүлгийн шатанд яваа хуулийн төслүүдэд хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэлд үүрэг ногдуулах, илүүц хязгаарлалт, хориг тавих, үүгээр дамжуулан төрийн байгууллагууд цагдан хяналт тогтоох эрсдэл нэмэгдэх хандлагатай байна.

Тухайлбал, Соёлын тухай хуульд 2015 оны 2 дугаар сарын 12-ны өдөр нэмэлт өөрчлөлт оруулсан. Энэ өөрчлөлтөөр “Соёлын хүрээнд төрийн болон бусад байгууллага, иргэнээс явуулах үйл ажиллагаанд тавих хязгаарлалт” гэсэн (19) зүйлд нэмэлт оруулсан. Энэ зохицуулалтын гол агуулга нь үндэсний нэвтрүүлгийг дэмжих төрийн бодлоготой

уялдаж байгаа ч, хэвлэл мэдээллийн хэрэгслүүдэд дарамт учруулж болзошгүй үүрэг ногдуулалт юм.

1.7. Бусад зохицуулалт

Хэвлэл мэдээллийн өмчлөл ба төвлөрөл

Монгол Улсад бүх хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэл бүртгэлтэй байх ёстой бөгөөд байгуулагдсанаас хойш 10 хоногийн дотор бүртгүүлэх өргөдлөө гаргах үүрэгтэй. Улсын бүртгэлийн ерөнхий хууль, Хуулийн этгээдийн улсын бүртгэлийн тухай хууль, Иргэний хууль болон бусад хууль тогтоомжийг үндэслэн улсын бүртгэлийн байгууллагад бүртгүүлэх нь зүйн хэрэг. Гэсэн хэдий ч практикт бүртгүүлэх бичиг баримтын шаардлагад төрийн бус байгууллагын дүрэмд тавих шаардлагыг тавьж байгаа нь ашгийн ба ашгийн бус хуулийн этгээдийн үйл ажиллагааны зарчмыг хольж байна. Аж ахуйн үйл ажиллагааны тусгай зөвшөөрлийн тухай хуулийн 15.16.1 зүйлд заасны дагуу радио, телевизийн байгууллага нь зөвхөн тусгай зөвшөөрөл авсны дараа бүртгүүлэх ёстой. Харин тусгай зөвшөөрөл авахын тулд тухайн засаг захиргааны Засаг даргын саналыг авах шаардлагатай.

Монгол Улсад хэвлэл мэдээллийн хэрэгслийн өмчлөл олон төрөлтэй хэдий ч хуульд өмчлөлийн олон талт байдлыг тусгаагүй. Хүйн хэвлэл мэдээллийн хэрэгслийг бодлого, зохицуулалтын аль ч түвшинд хүлээн зөвшөөрөөгүй байна.

2010 онд батлагдсан “Монгол Улсын Үндэсний аюулгүй байдлын үзэл баримтлал”-д “Хэвлэл мэдээллийн хэрэгслийн эзэмшил, харьяалал нь ил тод байх” заалт анх удаа тусгагдсан юм.

УИХ-ын 2012 оны 37 дугаар тогтоолоор батлагдсан Монгол Улсын Засгийн газрын 2012-2016 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөрт “Хэвлэл мэдээллийн хэрэгслийн эзэмшигч болон орлогын тухай мэдээллийг ил болгоно; хэвлэл мэдээллийн байгууллагын хараат бус байдлыг бэхжүүлнэ; хэвлэн нийтлэх эрх чөлөөг баталгаажуулна” хэмээн заажээ.

ХХЗХ-ны 2015 оны 15 дугаар тогтоолоор нэмэлт өөрчлөлт оруулж баталсан “Телевиз, радиогийн өргөн нэвтрүүлгийн зохицуулалтын ерөнхий нөхцөл шаардлага”-ын “Эзэмшлийн ил тод байдал” гэсэн 5 дугаар бүлэгт “Өргөн нэвтрүүлгийн үйлчилгээний тусгай зөвшөөрөл эзэмшигч нь өргөн нэвтрүүлгийн хараат бус байдлыг хангах, нээлттэй, ёс зүйтэй байдлыг эрхэмлэх зорилгоор тусгай зөвшөөрлийг олон нийтэд ил тод байлгана. Хөрөнгө оруулагч, тусгай зөвшөөрөл эзэмшигч, удирдлагын эзэмшлийн хувь хэмжээ, тусгай зөвшөөрөл эзэмшигчийн нэр, дэлгэрэнгүй хаяг, харилцах утас, хуулийн этгээдийн удирдлага зохион байгуулалтын бүтэц, удирдах ажилтнуудын иргэншлийн тухай мэдээллийг жил бүрийн I улиралд багтаан Зохицуулах хороонд албан бичгээр мэдэгдэх”-ээр тусгасан.

Хэвлэл мэдээллийн эзэмшил, харьяалал нь компани, хувь хүмүүсийн өөр өөр нэр дээр бүртгэгдсэн тул жинхэнэ эзэмшигчид нь ил тод бус, борлуулалтын мэдээлэл болон хэрэглэгчдийн зах зээлд эзлэх хувийг нууцалдаг учир төвлөрлийг бодитоор тогтоох боломж хомс байна.

2013 онд батлагдсан Хөрөнгө оруулалтын тухай хуулийн 21 дүгээр зүйлийн 21.1.3 дахь хэсэгт хэвлэл, мэдээлэл, харилцаа холбооны салбарт үйл ажиллагаа эрхлэх Монгол Улсын хуулийн этгээдийн нийт гаргасан хувьцааны 33 буюу түүнээс дээш хувийг гадаадын төрийн өмчит хуулийн этгээд эзэмших тохиолдолд зөвшөөрөл авахаар зохицуулсан.

Хэвлэл мэдээллийн эрх чөлөөний тухай хуульд төрийн өмчлөлийг хориглосон ч сүүлийн жилүүдэд орон нутгийн засаг захиргаа үйл ажиллагаа, бодлогоо сурталчлах телевиз, сонин олноор байгуулж, хууль зөрчиж байна. Хэвлэл мэдээллийн өмчлөл нууц байх, хэвлэл мэдээлэл нэг гарт төвлөрөх нь редакцийн цензурыг өөгшүүлж,

ингэснээр хэвлэлийн эрх чөлөөг боогдуулан, олон ургальч үзлийг сааруулж, сэтгүүл зүйн мэдээллийн чанарт сөргөөр нөлөөлж байна.

Хэвлэл мэдээллийн зах зээл бүрэн төлөвшөөгүй, хэвлэл мэдээллийн байгууллагууд зар сурталчилгааны орлогын төлөө шударга өрсөлдөхөөсөө илүү төрийн байгууллага, улс төр, бизнесийн байгууллагатай гэрээ хийн, үйл ажиллагаа явуулж байна.

Өргөн нэвтрүүлэг

Монголд өргөн нэвтрүүлгийн бие даасан хууль батлагдаагүй хэвээрээ байна.

Олон улсын жишгээр хэвлэл мэдээллийн салбарыг зохицуулах байгууллага нь Засгийн газраас хараат бус байж, давтамжийн зурвас хуваарилалтыг зохицуулах ёстой. “Харилцаа холбооны тухай хуулийн 8 дугаар зүйлд үндэслэн зохицуулах байгууллага буюу Харилцаа холбооны зохицуулах хороог 1995 онд байгуулсан. Радио долгионы тухай хуулийн 4 дүгээр зүйлд “Радио долгион нь Монгол Улсын төрийн өмч бөгөөд радио давтамж, давтамжийн зурвас хуваарилах эрх дан ганц Засгийн газарт байна”, мөн 5.2 зүйлд “ХХЗХ нь Засгийн газрын хэрэгжүүлэгч байгууллага мөн” гэж заасан нь хараат бус байгууллага биш гэдгийг илтгэнэ.

Энэ нөхцөл байдал нь радио долгионы давтамжийн хуваарилалт, зохицуулалт хараат бус явагдах боломжийг хааж байна.

Интернэт

Монгол Улсад хэрэглэгчид дотоод, гадаадын аль ч сайтад нэвтэрч, нийгмийн сүлжээнд нэгдэж, харилцахыг төрөөс хязгаарласан зохицуулалт байхгүй.

“Тоон контентын үйлчилгээний зохицуулалтын ерөнхий нөхцөл шаардлага”-д “контент” гэдгийг “харилцаа, холбооны сүлжээгээр дамжиж байгаа тэмдэгт, дохио, текст, зураг, дуу, авиа, дүрс, бичлэг болон бүх төрлийн мэдээ мэдээллийг тоон хэлбэрт хувиргасан бүтээгдэхүүнийг хэлнэ” гэж тодорхойлжээ. Харин цахим шуудан, балк болон спам захидал, хувь хүмүүсийн хоорондын харилцаа (телефон яриа, факс, айпи телефон яриа гэх мэт) контентэд хамаарахгүй. Монгол Улсын Засгийн газрын баталсан “Цахим хуудас дахь сэтгэгдлийн нэгдсэн систем”-ийн тухай 2013 оны 01 тоот тогтоолоор мэдээллийн сайтуудад тавигдах шаардлага, домэйн хаяг олгох ажлыг зохицуулах журам гаргахыг ХХЗХ-д үүрэг болгов. Үндэсний Дата төвөөс сэтгэгдлийн нэгдсэн системийн техникийн ажиллагааг хангаж, Улсын бүртгэлийн ерөнхий газар сайтууд дээр сэтгэгдэл бичиж буй хэрэглэгчдийн тухай мэдээллийг бүртгэж байх үүрэг хүлээсэн. Тэд хэрэглэгчдийн тухай мэдээлэл бүрдүүлэхдээ Улсын бүртгэлийн ерөнхий газрын мэдээллийн сан болон үүрэн телефон хэрэглэгчдийн мэдээллийг ашиглахаар зохицуулсан. Цахим орчинд нэрээ нууцлах эрхийг хязгаарласан энэхүү тогтоол хүчин төгөлдөр үйлчилсээр байна.

НҮБ-ын Үзэл бодлын эрх чөлөөний Тусгай илтгэгч, Европын аюулгүй байдал, хамтын ажиллагааны байгууллага (OSCE)-ын Хэвлэлийн эрх чөлөөний төлөөлөгч болон Америкийн муж улсуудын байгууллага (OAS)-ын Үзэл бодлын эрх чөлөөний Тусгай илтгэгч нарын 2005 оны 12 дугаар сарын 21-ний өдөр баталсан Хамтарсан Тунхаглалд “Интернэтийн үйлчилгээ, цахим хуудас, блог эрхлэх, онлайнаар мэдээлэл түгээх, интернэтийн өргөн нэвтрүүлэг дамжуулахад төрийн аливаа байгууллагад бүртгүүлэх, тэднээс зөвшөөрөл авахыг хэнээс ч шаардах ёсгүй. Энэ нь цэвэр техникийн зориулалттай домэйн нэр эзэмшлийн бүртгэл, мөн арилжааны үйл ажиллагааны бүхий л төрөлд ялгаварлалгүйгээр хэрэглэгдэх хэрэглээний ерөнхий журамд хамаарахгүй” хэмээн заасан байдаг.

Гэвч ХХЗХ нь хязгаарлалтыг дүрэм журмаар тогтоосоор байна. “Тоон контентын үйлчилгээний зохицуулалтын ерөнхий нөхцөл шаардлага”-ын 3.4 дэх хэсэгт зааснаар

Монгол Улсад үйл ажиллагаа явуулж буй мэдээ мэдээллийн вэбсайтын үйлчилгээ эрхлэгч нь Зохицуулах хороонд бүртгүүлэх үүрэг хүлээж байна.

Энэ журмаар вэбсайтын үйлчилгээ эрхлэгчид нь хэрэглэгч контент үүсгэх боломжтой, хэрэглэгчийн сэтгэгдэл үлдээх хэсэгтэй бол дараах зохицуулалтыг үйл ажиллагаандаа мөрдлөг болгоно. Үүнд:

- Зохицуулах хорооноос ажиллуулж байгаа үгийн шүүлтүүр программыг заавал ашиглах;
- Хэрэглэгчийн интернэт хаягийг (IP address) бүтнээр нь хэрэглэгчийн үүсгэсэн контентын дээр нийтэд харагдахуйц байрлуулах;
- Хэрэглэгч дурын нэр (username), имэйл хаягаар логин хийх сэтгэгдэл үлдээх боломжийг бүрдүүлэх
- Тухайн сэтгэгдэлтэй холбоотой үүсэх логийг багадаа 6 сар хадгална.

Энэ ерөнхий нөхцөл шаардлагыг биелүүлээгүй вэбсайтын үйлчилгээ эрхлэгчийн Монгол Улсаас хандах хандалтыг хязгаарлана.

Зохицуулах хороо нь холбогдох эрх бүхий байгууллагаас ирүүлсэн хууль, тогтоомж зөрчсөн тухай албан ёсны шийдвэр, дүгнэлтийг үндэслэн вэб сайтын үйлчилгээ эрхлэгчид мэдэгдэнэ. Мэдэгдсэнээс хойш 24 хүртэлх цагийн дотор, шаардлагатай гэж үзвэл нэн даруй уг зөрчлийг арилгах арга хэмжээ авч хариуг мэдэгдэнэ /9.2.1/. Эрх бүхий байгууллагаас Монгол Улсад хандах хандалтыг хязгаарлах тухай ирүүлсэн албан ёсны мэдэгдэл, албан бичигт үндэслэн тухайн вэбсайтын үйлчилгээ эрхлэгчид мэдэгдэл хүргүүлэхгүйгээр вэбсайтын хандалтыг нэн даруй хязгаарлаж болно.

Зохицуулах хороо зөрчлөөс хамааруулан тусгай зөвшөөрлийн гэрээнд заасан эдийн засгийн хариуцлага хүлээлгэх эсвэл хугацаатай үүрэг даалгавар, шаардлага өгөх; захиргааны хариуцлага хүлээлгэх арга хэмжээ авахуулахаар холбогдох хяналтын байгууллагад мэдэгдэх; тусгай зөвшөөрлийг нь түдгэлзүүлэх, хүчингүй болгох тухай сануулах; хүчингүй болгох хүртэл арга хэмжээ авах эрхтэй байхаар журамласан байна.

Өөрийн зохицуулалт

Урт хугацааны яриа хэлэлцүүлгийн үр дүнд анхны өөрийн зохицуулалтын байгууллага болох Монголын Хэвлэл мэдээллийн зөвлөл 2015 оны 1 дүгээр сарын 28-ны өдөр албан ёсоор байгуулагдсан. Монголын Хэвлэл мэдээллийн зөвлөлийг 15 хүний бүрэлдэхүүнтэй Удирдах зөвлөл удирдах бөгөөд телевиз, радиогийн ёс зүйн хороо (15 хүн), сонин, сэтгүүл, сайтын ёс зүйн хороо (15 хүн), ажлын алба, гүйцэтгэх захиралтайгаар үйл ажиллагаа явуулж байна. Сэтгүүл зүйн бүтээл дээрх ёс зүйн алдаа гаргасан эсэх асуудлаар 2016 онд 41 хэвлэл мэдээллийн байгууллагад холбогдох 12 гомдлыг хянан шийдвэрлэсэн байна.

Сэтгүүлчийн нууц эх сурвалж

Монгол Улсад сэтгүүлчийн нууц эх сурвалжийг хамгаалах хууль одоо болтол байхгүй байна. Зөвхөн Олон нийтийн радио, телевизийн тухай хуулийн 34 дүгээр зүйлийн 2 дахь хэсэгт “олон нийтийн радио, телевизийн ажилтан мэдээллийн эх сурвалжийг нууцлах эрхтэй” гэж заасан.

“Хэвлэл мэдээллийн ёс зүйн зарчим”-ын 8 дахь “Мэдээллийн нууц эх сурвалжаа чандлан хамгаална” гэсэн заалтаар сэтгүүлчдэд нууц эх сурвалжаа хамгаалах ёс зүйн үүргийг хүлээлгэдэг.

ХОЁР. ҮЗЭЛ БОДЛОО ИЛЭРХИЙЛЭХ ЭРХ ЧӨЛӨӨНИЙ ЗӨРЧИЛ 2016 ОНД

Глоб Интернэшнл Төв нь 2005 оны 10 дугаар сараас 2017 оны нэгдүгээр сарын хооронд сэтгүүлч, хэвлэл мэдээллийн ажилтнуудын эрхэд халдсан 519 зөрчил бүртгэв.

2016 онд 61 сэтгүүлч, ХМХ-тэй холбоотой мэргэжлийн эрхийн 63 зөрчил бүртгэгдэв. Уг бүртгэл нь Монголын сэтгүүлч, хэвлэл мэдээллийнхний эрхэд халдсан зөрчлийн бүрэн тоо баримт биш. Эрх нь зөрчигдсөн олон сэтгүүлч, ХМХ энэ талаар мэдээлэхийг хүсдэггүй. Эрхийн зөрчлийн дийлэнх нь буюу 77% нь нийслэл хотод, үлдсэн 23% нь орон нутагт бүртгэгдсэн байна. Үүнээс сонин 14,8%, телевиз, радио 26,2%, цахим хуудас 52,5%, хувь хүн, иргэний сэтгүүлчид 6,5% байна.

Үзэл бодлоо илэрхийлэх эрх чөлөө, мэдээлэл авах эрх зөрчигчдийн 57,4% нь улс төрчид, төрийн өндөр албан тушаалтан, төрийн албан хаагчид байна.

2016 онд гарсан үзэл бодлоо илэрхийлэх эрх чөлөөний зөрчлийг ангилбал:

- Бие эрхтэн, эрүүл мэндэд халдсан -1 тохиолдол (нийт зөрчлийн 1,6%)
- Сүрдүүлсэн, дарамталсан, заналхийлсэн, доромжилсон, гэр бүлийн хүнийг дарамталсан- 8 (12,7%)
- Мэдээлэл өгөхөөс татгалзсан /мэдээлэл олж авах, түгээхэд саад хийсэн -6 (9,5%)
- Ажлын багаж хэрэгсэлд халдсан – 2 (3,2%)
- Шүүх, хүчний байгууллагын дарамт /шүүхэд нэхэмжлэл гаргасан – 17 (27,1%)
- Нууц эх сурвалжаа илчлэхийг албадсан – 4 (6,3%)
- Нийтлэл, нэвтрүүлэг, ХМХ-ийг хориглосон, эсвэл хориглохыг завдсан, редакцийн цензур гэх мэт бүх хэлбэрийн цензур – 13 (20,6%)
- Эрүүгийн хэрэг үүсгэсэн, түр саатуулагдсан, хоригдсон - 12 (19,0%)

Зөрчлийн хэлбэр	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Нийт
Бие эрхтэн, эрүүл мэндэд халдсан	3	3	6	-	-	1	5	-	4	5	1	28
Сүрдүүлсэн, дарамталсан, заналхийлсэн, доромжилсон, гэр бүлийн хүнийг дарамталсан	16	7	23	13	10	8	5	6	9	12	8	117
Мэдээлэл өгөхөөс татгалзсан /мэдээлэл олж авах, түгээхэд саад хийсэн	8	10	13	2	-	7	7	8	11	6	6	78
Ажлын багаж хэрэгсэлд халдсан	3	3	2	-	2	2	4	2	2	4	2	26
Шүүх, хүчний байгууллагын дарамт /шүүхэд нэхэмжлэл гаргасан	2	8	5	3	5	3	5	6	8	17	17	79
Нууц эх сурвалжаа илчлэхийг албадсан	3	1	5	1	6	3	4	11	9	10	4	57
Нийтлэл, нэвтрүүлэг, ХМХ-ийг хориглосон, эсвэл хориглохыг завдсан, редакцийн цензур гэх мэт бүх хэлбэрийн цензур	2	1	3	1	2	3	9	9	4	11	13	58
Эрүүгийн хэрэг үүсгэсэн, түр саатуулагдсан, хоригдсон	4	4	2	0	5	6	6	11	10	12	12	72
Амь насаа алдсан	-	-	-	-	-	-	-	1	2	1	-	4
Нийт	41	37	59	20	30	33	45	54	59	78	63	519

Глоб Интернэшнл Төв 2016 онд гарсан сэтгүүлчдийн мэргэжлийн эрхэд халдсан дараах зөрчлийг онцолж байна.

- Нийтлэлч, эдийн засагч Д.Жаргалсайханы хөтлөн явуулдаг “Дефакто” нэвтрүүлэг Монголын Үндэсний Олон нийтийн телевизээр долоо хоног бүр цацагддаг байв. Гэтэл Үндсэн хуулийн Цэцийн дарга асан Ж.Амарсанааг урьж ярилцлага авснаас болоод түүний нэвтрүүлгийг МҮОНТВ-ээр цаашид дахин гаргах боломжгүй гэдгээ телевизийн удирдлагууд мэдэгджээ. Энэ талаар Д.Жаргалсайхан “Ямар нэг шалтгаан байхгүй. Үндэсний телевизийн дарга Ц.Мөнхтөр над руу утасдаад нэвтрүүлгийг чинь цаашид гаргах ямар ч боломжгүй гэдгээ мэдэгдсэн. Өөрөөр хэлбэл, МҮОНТВ-тэй хийсэн гэрээ цуцлагдсан болохыг дуулгасан.” Гэрээгээ цуцлах болсон шалтгаанаа телевизийн удирдлагууд уг нэвтрүүлгийг бодлоготой уялдаагүй, тэнцвэртэй үзэл бодол гаргаагүй хэмээн тайлбарлажээ.

“Орон нутгийн хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэлд дарамт шахалт их ирдэг. Нэгэнт эрсдлээ тооцсон тул тэр бүрийг авч хэлэлцээд байдаггүй. Гэтэл сүүлийн үед хэрээс хэтэрлээ. “Чи ганцаараа телевиз аваад явж чадахгүй. Хэн нэгнийг ивээн тэтгэгчээ болго, эсвэл нам дага” гэх хандлага бий болсон. Арван таван жил хэвлэл мэдээллийн байгууллага ажиллуулахдаа аль нэг талд ороогүй атлаа өнөөдөр хэн нэгнийг дагах шаардлага гарсан бол би хэвлэл мэдээллийн байгууллагад ажиллахаасаа татгалзана гэсэн хариултыг өгсөн.

Дорнод аймгийн “Шинэ суваг” телевизийн захирал С.Дэлгэр

- ТВ8 телевизийн “Толь” мэдээллийн хөтөлбөрөөр “Халамжийн мөнгөөр хөрөнгөжсөн Эрдэнэ сайдад ичих нүүр байна уу?” мэдээ нэвтрүүлжээ. Уг нэвтрүүлгийн улмаас С.Эрдэнэ сэтгүүлчийн эсрэг эрүүгийн хэрэг үүсгүүлэхээр гомдол гаргасан, мөн давхар нэр төр гутаасны хохиролд 25 сая төгрөг нэхэмжлэн, тус телевизийн сувгаар 3-аас доошгүй удаа залруулга гаргах шаардлага тавьжээ.
- Баянхонгор аймгийн телевизийн сурвалжлах баг уул уурхайн асуудлаар нэвтрүүлэг бэлдэх зорилгоор тус аймагт үйл ажиллагаа явуулдаг уурхайг газар дээрээс нь сурвалжлахаар хэд хэдэн суманд ажиллажээ. Галуутын Шижир Аранжин уурхайгаас мэдээ бэлтгэх явцад оператор, жолооч, сэтгүүлч нарыг хоёр цаг орчим өрөөнд хорьсон хэрэг гарчээ. Тэд өрөөнөөс гарахын тулд техник хэрэгслээ барьцаанд үлдээсэн бөгөөд дараа өдөр нь техникээ хэрэгслээ авахад мемори картыг нь авсан байв. Тэд энэ асуудлыг шийдвэрлэхийн тулд аймгийн цагдаад хандсан боловч хариу өгнө хэмээн 2-3 сар хүлээлгэж, дахин шаардахад, сахилгын хариуцлага тооцсон, төлж өгнө гэж хариулсан байна.
- VTV телевизийн сэтгүүлч Л.Пүрэвням нь Төрийн ордонд нэвтрэх эрх бүхий парламентын сэтгүүлч юм. 2016 онд 3 дугаар сард Төрийн ордны үйлчилгээний журмыг хоёр удаа зөрчсөн гэдэг үндэслэлээр түүний үнэмлэхийг Төрийн ордны хамгаалалтын албаны орлогч дарга хураан авчээ. Хамгаалалтын албаныхан үнэмлэхийг хураахад, сэтгүүлч энэ талаар тайлбар шаардаж, үйл явцын бичлэг хийж байхад хамгаалалтын албаныхан түүний гар утсыг булаан авах оролдлого хийжээ.

Орон нутгийн ХМХ-ийг удаа дараалан доорд үзэж хатуу хяналтанд байлгах гэсэн бодлого байгаад харамсаж байна. Ерөнхий сайд Ч.Сайханбилэг Баян-Өлгий аймагт ажиллаад буцсан. Гэтэл албан ёсны тэмдэг зүүсэн үнэмлэхтэй сэтгүүлчдийг тагнуулынхан урьдчилан шалгаж, юу хийхийг нь зааж сургах нь холгүй болсон нь нэг л хачирхалтай санагдсан ч сэтгүүлчид ажлаа хийж эхэлсэн. Ерөнхий сайдыг буцмагц тагнуулынхан ХМХ-ийг дахин шалгаж, бүх бичлэгийг хурааж авсан нь нэг л ойлгомжгүй сэтгэгдэл төрүүллээ. Ардчилсан нийгэмд амьдарч байгаа иргэдийн хувьд цочирдом ч явдал боллоо. Орон нутгийн сэтгүүлчид өөрсдийнхөө нэр хүндэд халдаж байсан аливаа оролдлогод дотроо уучлангуй хандаж, нэг их эсэргүүцэлгүйгээр явж ирсэн нь байдлыг ийн гааруулах тийшээ хандсан бололтой. Эрх мэдэлтэй хууль хяналтынхны өөдөөс олигтой дуугаралгүйгээр, өөрсдийгөө хамгаалалтгүй орхиж өдий хүрсэн нь орон нутгийн ХМХ-ийн гол алдаа болж хувирч байх шиг. Чөлөөт сэтгүүл зүйд хөндлөнгөөс тагнуул оролцож байгааг нь эмгэнэл гэж хэлье. Чөлөөт сэтгүүл зүйн үйл ажиллагаанд тагнуул болоод хүчнийхэн зэрэгцэн орвол Монголын сэтгүүл зүйн ардчилал суларч, ард түмний мэдээлэл авах суваг хаагдан бөглөрөх юм биш үү.

Рахметийн Сураган, МУСГЗ, Баян-Өлгий аймаг

ГУРАВ. СЭТГҮҮЛЧ, ХЭВЛЭЛ МЭДЭЭЛЛИЙН ЭСРЭГ ИРГЭНИЙ БОЛОН ЭРҮҮГИЙН ХЭРЭГ

Глоб Интернэшнл Төв нь улсын хэмжээнд 2016 онд нэр төр, алдар хүнд, ажил хэргийн нэр хүндийг гутаасан иргэний хэрэг, маргаан, бусдыг гүтгэсэн, доромжилсон эрүүгийн хэргийг шүүхээр шийдвэрлэсэн байдлыг судлан, Иргэний болон Эрүүгийн хуулийн зохих зүйл заалтыг улс төрчид, төрийн өндөр албан тушаалтан, төрийн албан хаагч, төрийн байгууллага хэрхэн ашиглаж буйд судалгаа хийв.

Монгол Улсын Иргэний хуулийн 21, 27, 497, 511 дүгээр зүйлүүдэд нэр төр, алдар хүнд, ажил хэргийн нэр хүндийг хамгаалах, учирсан гэм хорын хохирлыг арилгах, Эрүүгийн хуулийн 110 дугаар зүйлд доромжлох, 111 дүгээр зүйлд гүтгэх үйлдлүүдийг гэмт хэрэгт тооцохоор тус тус зохицуулсан байдаг. Судалгааг shuukh.mn цахим хуудасны мэдээлэлд үндэслэн хийв.

2016 онд Монгол Улсын хэмжээнд нэр төр, алдар хүнд, ажил хэргийн нэр хүндтэй холбогдох иргэний 47 хэрэг шийдвэрлэснээс 12 нь сэтгүүлч, хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэлтэй холбоотой байна. Эдгээрээс шүүхээр шийдвэрлэсэн 29 хэрэгтэй танилцах боломжтой байв.

Гүтгэлэг доромжлолтой холбоотой эрүүгийн 9 хэргээс 1 нь сэтгүүлч, хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэлтэй холбоотой байна. Эрүүгийн хэрэг үүсгүүлэхээр гомдол гаргагчдын 56% нь төрийн өндөр албан тушаалтан, төрийн албан хаагч байна.

Нэхэмжлэл гаргагчдын 34% нь төрийн өндөр албан тушаалтан, төрийн албан хаагч, төрийн байгууллага байна.

2016 онд эдийн бус гэм хорын хохиролд олны танил улс төрч хэвлэл мэдээллийн хэрэгслээс 100 сая төгрөг нэхэмжилсэн боловч анхан шатны шүүхээс түүний нэхэмжлэлийг бүхэлд нь хэрэгсэхгүй болгожээ. Нэхэмжилсэн мөнгөн дүнгийн дээд хэмжээ 149 сая төгрөг байгаа нь 2015 онтой харьцуулахад 50 гаруй сая төгрөгөөр буурчээ. Шүүхийн шийдвэрээр хариуцагчаас гаргуулахаар шийдвэрлэсэн мөнгөн дүнгийн дээд хэмжээ 2 сая төгрөг байсан бөгөөд энэ нь өнгөрсөн онтой харьцуулахад 2.5 дахин буурчээ.

Анхан шатны шүүхийн шийдвэрээр хэргийн 15 буюу 51.7% нь нэхэмжлэлийн шаардлагыг бүхэлд нь хэрэгсэхгүй болгосон бол гэм буруутай гэж үзсэн 5 хэрэг байна.

Нэхэмжлэгч, хариуцагч хоорондоо эвлэрсэн 3 хэрэг, нэхэмжлэгч нэхэмжлэлийн шаардлагаас татгалзсан тул хэрэгсэхгүй болгосон 1 хэрэг байна.

Эрүүгийн хэргийн хувьд, шүүхээс ногдуулсан мөнгөн торгуулийн дээд хэмжээ нь хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээг 54 дахин нэмэгдүүлсэнтэй тэнцэх буюу 10 368 000 төгрөг байв. Гүтгэсэн доромжилсон хэргээр шүүхээс гэм буруутайд тооцсон 5 хэрэг буюу эрүүгийн нийт хэргийн 55.6% байна. Шүүхээр шийдвэрлэсэн эрүүгийн нийт хэргээс 2 хэрэг хэрэгсэхгүй болгосон, шүүгдэгч болон гомдол гаргагч эвлэрсэн 1 тохиолдол, нэмэлт мөрдөн байцаалтад буцаасан 1 хэрэг байна.

1999-2016 онд нэр төр, алдар хүнд, ажил хэргийн нэр хүнд, гүтгэлэг, доромжлолтой холбоотой шүүхээр шийдвэрлэгдсэн нийт иргэний болон эрүүгийн 794 хэргийн 414 буюу 52.1% нь сэтгүүлч, хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэлд холбогдох хэрэг байна.

1999-2016 оны хэргийн харьцуулсан үзүүлэлт

Он	Иргэний хэрэг		Эрүүгийн хэрэг	
	Нийт хэрэг	ХМХ-д хамаарах	Нийт хэрэг	ХМХ-д хамаарах
1999	30	-	3	-
2000	39	-	-	-
2001	31	11	4	-
2002	44	37	2	2
2003	28	18	1	1
2004	40	40	1	1
2005	29	25	1	1
2006	36	31	3	3
2007	33	33	-	-
2008	39	25	5	5
2009	44	17	1	-
2010	67	37	2	-
2011	43	23	7	3
2012	43	20	8	4
2013	37	17	9	3
2014	45	20	12	9
2015	37	10	14	5
2016	47	12	9	1
Нийт	712	376	82	38